

УДК 378.937

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ АКСІОЛОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ПРОЦЕСІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛЬСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

Євтух М.Б.

Національна академія педагогічних наук України

Раковська М.А.

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

У статті висвітлено основні положення щодо змісту поняття «аксіологічний потенціал» у наукових студіях польських університетів. Схарактеризовано педагогічні умови формування та розвитку аксіологічного потенціалу майбутніх учителів іноземної мови як цілісного педагогічного процесу, детермінованого зовнішніми й внутрішніми чинниками. Здійснено аналіз наукових студій польських дослідників на тему ціннісної освіти у світлі вимог європейських освітніх стандартів. Виокремлено певні підходи, які можна вважати елементами педагогічних умов формування та розвитку аксіологічного потенціалу майбутніх учителів іноземної мови у польських університетах.

Ключові слова: освіта, цінності, аксіологічний потенціал, ціннісні орієнтації, вчитель іноземної мови.

Постановка проблеми. З моменту підписання Болонської декларації перед освітянською спільнотою нашої держави постало надважливе завдання, що не втратило актуальності і досі: від загальних декларацій і численних спроб перейти до здійснення підготовки висококваліфікованого, конкурентоспроможного, проєвропейського фахівця, здатного вирішувати поставлені завдання на високому компетентнісному рівні. Розробка і затвердження Кабінетом Міністрів України Національної рамки кваліфікацій переконливо доводить про потребу уніфікації підготовки сучасної молоді у межах європейського освітнього простору, формування двох значущих типів навчальних результатів, детермінованих спеціальними (предметними) і загальними компетентностями. Останні включають не лише результати навчання, а й систему ціннісних орієнтацій. У загальному контексті формування ключових компетентностей слід виокремити значущість аксіологічного базису для оволодіння міжкультурно-комунікативною їх складовою при підготовці майбутнього вчителя іноземної мови. При цьому освітній процес набуватиме ознак цілісності та системності за умов використання не тільки вітчизняних, а й кращих зарубіжних інноваційних технологій. Основою для такого інструментарію міг би бути чи не найефективніший на пострадянському просторі – сучасний польський концепт підготовки вчителів іноземної мови. Саме польські педагоги-новатори, використовуючи потужний навчально-аксіологічний потенціал, сформований упродовж століть (від Ф. Знанецького до Р. Ингардена і М. Рокича) доводять його значущість і дієвість при реалізації освітніх цілей, сформульованих у першому проєвропейському Законі («Про вищу освіту» (Ustawa o szkolnictwie wyższym) 1989 року з подальшими змінами. Необхідно зазначити, що і Закон України «Про вищу освіту» від 6.09.2014 містить засадничі положення саме цього, першого пострадянського польського демократичного освітянського документу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні засади формування аксіологічного базису в структурі особистості майбутнього вчителя осмислено у напрацюваннях українських (Т. Антоненко, І. Бех, Г. Балл, М. Боришевський,

П. Ігнатенко, В. Кремень, М. Марчук, А. Міщенко, Ю. Пелех, А. Ярошенко) та зарубіжних: Ч. Банах (Banach Cz.), К. Денек (Denek K.), Р. Ингарден (Ingarden R.), Р. Инглхарт (Inglehart R.), Д. Леонтьєв (Леонтьев Д. А.), М. Рокич (Rokeach M.), Е. Фромм (Fromm E.), В. Ціхонь (Cichoń Wł.), Ш. Шварц (Schwartz S.) дослідників.

Теоретико-методичні аспекти аксіологічної підготовки вчителя розглядали у своєму науковому доробку І. Бех, В. Бондар, С. Гончаренко, Й. Гнітецькі (Gnitecki J.), В. Горішовські (Goriszowski W.), І. Зимня (И. Зимняя), І. Ісаєв (И. Исаев), Л. Коваль, К. Конєцькі (Konecki K.), К. Котловські (Kotłowski K.), І. Красейко (Krasiejko I.), Ч. Купісевич (Kupisiewicz Cz.), В. Оконь (Okon W.), С. Палка (Palka S.), В. Пастерняк (Pasterniak W.), О. Пометун, О. Савченко, В. Сластьонін (В. Сластенин), Є. Шиянов (Е. Шиянов).

На сучасному етапі в Україні з'явилась низка досліджень, що вирізняються фундаментальними підходами до вивчення проблеми професійної підготовки вчителя іноземної мови і на теренах вітчизняного освітнього простору (Е. Арванітопуло, Н. Бориско, О. Гончарук, В. Докашенко, Л. Зеня, О. Коваленко, О. Локшина, С. Ніколаєва, Т. Мисечко, Л. Морська, С. Радул, В. Черниш), і європейських держав, зокрема в Польщі (Є. Барбіна, С. Деркач, С. Каричковська, Л. Смірнова, Л. Шевчук).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри позитивні напрацювання у царині розроблення теоретико-методичних засад підготовки фахівців іноземної мови вказаними авторами, інноваційним вважаємо підхід, згідно з яким основоположним постає формування аксіологічного базису на основі польського досвіду як дієвого чинника підвищення рівня професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови: комплексних досліджень з вивчення стану та підвищення рівня ціннісних орієнтацій (сформованість аксіологічного базису) майбутніх учителів іноземної мови з урахуванням Міжнародної рамки кваліфікацій (NQF), а відтак, і якісно нового підходу до підготовки спеціалістів вказаного фаху в Україні практично немає.

Мета статті – висвітлення основних положень щодо змісту досліджуваних понять у наукових студіях польських і деяких вітчизняних науковців. Також за необхідне вбачаємо схарактеризувати чинники впливу на формування та розвиток аксіологічного потенціалу вчителя іноземної мови у Польщі.

Виклад основного матеріалу. Для формування повноцінного та ґрунтовного бачення проблеми формування й розвитку аксіологічного потенціалу майбутніх учителів іноземної мови у процесі функціонування польських університетів видається очевидною потреба встановлення й осмислення педагогічних умов отримання відповідних освітніх результатів. Вважаємо, що досягнення вказаної мети вимагає чіткої детермінації понять використуваних у дослідженні. Передусім ідеться про такі поняття, як: «педагогічні умови», «формування аксіологічного потенціалу» та «розвиток аксіологічного потенціалу». Із вище зазначеного поняття «аксіологічний потенціал» постає як єдність цілей, цінностей та орієнтації, соціально-психологічних установок. Компонентну структуру аксіологічного потенціалу утворюють особистісний, когнітивний, регулятивний та операційно-діяльнісний блоки. Останні корелюють із компетенціями, які повинен мати вчитель: праксеологічні – виражають навички вчителя в плануванні, організації, контролі й оцінюванні освітніх процесів; комунікаційні – мовні особливості, що виражаються в освітніх ситуаціях; взаємодії – характеризуються чіткістю інтеграційних дій вчителя; креативні – інноваційність і нестандартність [5, с. 49]. Формування та розвиток аксіологічного потенціалу майбутніх учителів іноземної мови передбачає забезпечення умов для засвоєння цінностей соціального й індивідуального контексту. Сформованість аксіологічного потенціалу безпосередньо впливає на характер професійної діяльності вчителя іноземної мови, зокрема на його вміння прилучати своїх вихованців до цінностей культури, цінностей соціального й індивідуального планів.

Змістове наповнення поняття «педагогічні умови» традиційно розглядають як сукупність об'єктивних можливостей змісту навчання, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей його здійснення, що забезпечують успішне вирішення поставленого завдання [4, с. 73]. Педагогічні умови також характеризують «сукупність зовнішніх та внутрішніх обставин (об'єктивних заходів) освітнього процесу», із реалізацією яких пов'язане досягнення поставлених дидактичних цілей [1, с. 98]. Поняття «педагогічні умови» трактовують і як обставини, від яких залежить і за яких відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередкований активністю особистості, групою людей [3, с. 243]. Окремі науковці тлумачать педагогічні умови як сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, що впливають на ефективність навчально-виховного процесу для всебічного розвитку сучасного фахівця [2, с. 47].

З огляду на класичні визначення категорій «формування» (процес, у якому чомусь надають стійкості, завершеності, певної форми) та «розвиток» (специфічний процес зміни, результат якого – виникнення якісно нового, поступальний

процес сходження від нижчого до вищого) сформулюємо власне бачення змісту понять «формування аксіологічного потенціалу» та «розвиток аксіологічного потенціалу». Відтак, формування аксіологічного потенціалу потрактуємо як процес утворення інтегральної єдності цілей, цінностей та орієнтацій, соціально-психологічних установок особистості студента-майбутнього вчителя іноземних мов, що виступає аксіологічною та моральною основою його майбутніх учинків (зокрема у професійній сфері). Формування аксіологічного потенціалу, вочевидь, є первинним етапом (і завданням) професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови (що відбувається орієнтовно протягом першого року навчання у вищій школі). Натомість упродовж подальших років навчання видається об'єктивною потреба розвитку аксіологічного потенціалу, тобто забезпечення позитивних якісних його змін, досягнення максимально можливої довершеності, що, напевно, пов'язано зі створенням необхідних педагогічних умов.

Загалом, зважаючи на наведені вище дефініції, вбачаємо логіку у трактуванні педагогічних умов формування та розвитку аксіологічного потенціалу майбутніх учителів іноземної мови як цілісного продуктивного педагогічного процесу, що визначається сукупністю об'єктивних можливостей змісту навчання, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей його здійснення на різних етапах навчання та детермінований зовнішніми й внутрішніми чинниками. Завданням створення педагогічних умов формування та розвитку аксіологічного потенціалу майбутніх учителів іноземної мови можна вважати освітню та навчально-виховну ситуацію, за якої студент, вивчаючи необхідний для професійного зростання матеріал, водночас входить у площину ціннісних міркувань, осмислення проблематики морально-етичного вибору, що передбачає засвоєння цінностей, формування власних ціннісних орієнтирів і наповнення особистісного аксіологічного потенціалу.

Неодмінною педагогічною умовою формування та розвитку аксіологічного потенціалу майбутніх учителів іноземної мови у польських вищах є використання у навчанні студентів активних форм, методів та інноваційних засобів навчання, що надають можливість моделювати ситуації та визначають потребу звернення до цінностей і ціннісних орієнтацій, набутих у процесі попереднього навчання соціально-психологічних установок.

Виокремимо певні підходи, які можна вважати елементами педагогічних умов формування та розвитку аксіологічного потенціалу майбутніх учителів іноземної мови у польських університетах: 1) особистісний підхід, що передбачає надання умов, за яких студент здобуває широкі можливості з формування власної особистості та становлення самосвідомості, зокрема у частині ціннісного самовизначення; 2) системний підхід сприяє зіставленню реальних професійних ситуацій із аксіологічним матеріалом, що закладений у навчальну програму підготовки та, зрештою, сприяє формуванню аксіологічного потенціалу майбутнього фахівця.

Проведений нами аналіз навчальних програм різних польських навчальних закладів (передусім ідеться про Інститут англійської мови Варшавського університету, Інститут неолології

Бялистоцького університету, Педагогічну вищу школу в Кросно, Познанський університет імені Адама Міцкевича) [8], [6], [7], [9] дає підстави стверджувати, що організатори мовної освіти Польщі надають особливого значення залученню активних форм, методів та інноваційних засобів навчання, як таких, що уможливають значне підвищення ефективності навчального процесу, зокрема якості аксіологічної освіти, без якої видається неможливим забезпечення формування та розвитку аксіологічного потенціалу майбутніх учителів іноземної мови.

Як підсумок дослідження на предмет з'ясування внутрішніх педагогічних умов формування та розвитку аксіологічного потенціалу майбутніх учителів іноземної мови у польських вищах підкреслимо їхню детермінованість власне логікою ціннісної освіти – забезпечити формування високих морально-ціннісних якостей особистості філолога шляхом актуалізації ціннісних потенцій.

Сукупно вказані педагогічні умови створюють передумови для формування аксіологічного потенціалу майбутніх учителів іноземної мови з огляду на забезпечення студентів можливістю долучитися до аксіологічних знань, надання простору для переживання й усвідомлення, формування власних ціннісних орієнтацій для майбутньої життєдіяльності (зокрема, професійної) з подальшим переведенням їх у статус якості особистості, тобто у свого роду потенційний стан, що і є метою ціннісної освіти.

Висновки і пропозиції. Здійснюючи підготовку вчителя іноземної мови слід розглядати освітній процес як частину соціалізаційного впливу на його особистісний розвиток, а відтак, і місце освітніх цінностей у загальному розвитку суспільства. Можна стверджувати, що поняття «аксіологічний потенціал» частково, з погляду різних підходів досліджувалось українськими (М.Ф. Цибра, К. Качур, М.Г. Марчук та ін.) та польськими (К. Денек, Ч. Купісевич, К. Ольбрихт) вченими. Воно ще не набуло широкого вжитку у психолого-педагогічній літературі і є маловивченим вітчизняними вченими. Підсумовуючи в цілому питання розроблення у наукових студіях польських дослідників порушеної нами проблеми слід зазначити що поняття «аксіологічний потенціал майбутнього вчителя іноземної мови» може використовуватись у подальших дослідженнях на подібну тематику. Найоптимальніший його розгляд, на нашу думку, полягає у розкритті понять «цінності», «аксіологічний потенціал», «майбутній учитель іноземної мови» у трьох площинах: загальноціннісній, соціально (професійно)-ціннісній (основу якої складає культурологічний концепт) та суспільно-ціннісній. Таке бачення забезпечує системний розгляд досліджуваного явища, конкретизує його з погляду смислового наповнення і розкриває підхід, згідно з яким чітко окресленими є цілі та завдання модернізації освітнього процесу при підготовці майбутнього вчителя іноземної філології.

Список літератури:

1. Малькова М. О. Формування професійної готовності майбутніх соціальних педагогів до взаємодії з девіантними підлітками: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.01 / Малькова М. О. – Луганськ, 2006. – 252 с.
2. Неловкіна-Берналь О. А. Педагогічні умови формування професійної спрямованості студентів медичних спеціальностей [Електронний ресурс] / О. А. Неловкіна-Берналь // Режим доступу: <http://www.stationline.org.ua/pedagog/104/18355.html> (viewed on 20.04.2015) – Title from the screen.
3. Словник-довідник з професійної педагогіки / [ред.-упоряд. А. В. Семенова]. – Одеса: Пальміра, 2006. – 272 с.
4. Федорова О. Ф. Некоторые вопросы активизации учащихся в процессе теоретического и производственного обучения / О. Ф. Федорова. – М.: Высшая школа, 1970. – 301 с.
5. Denek K. Aksjologiczne aspekty edukacji szkolnej / Kazimierz Denek – Torun: Wydawnictwo Adam Marszalek, 2000. – 196 s.
6. Plan studiów pierwszego stopnia, specjalność: filologia angielska [Електронний ресурс] // Wydział: filologiczny – Białymstok, Uniwersytet W Białymstoku, 2015. – Режим доступу: http://neo.uwb.edu.pl/?page_id=16
7. Plany studiów kierunku Filologia (Specjalność: Filologia angielska) [Electronic resource] // Zakład Filologii Angielskiej, Instytut Humanistyczny – Krośno, Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Stanisława Pigonia w Krośnie, 2015. – Mode of access: <http://www.pwsz.krosno.pl> (viewed on June 18, 2014). – Title from the screen.
8. Program studiów (Specjalność: Filologia angielska) [Electronic resource] / Instytut Anglistyki Uniwersytetu Warszawskiego – Warszawa, Uniwersytet Warszawski? 2015. – Mode of access: https://irk.uw.edu.pl/katalog.php?op=show&kierunek=FLA&kategoria=&aktywne=&system_studiow=&k_filtr=Z_STD (viewed on June 18, 2014). – Title from the screen.
9. Studia stacjonarne pierwszego stopnia, Filologia angielska (specjalność ogólnoakademicka) [Electronic resource] // Wydział Anglistyki – Poznań, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 2015. – Mode of access: http://wa.amu.edu.pl/wa/files/1BA_aka_2013-2014_2014-04-24.pdf (viewed on June 18, 2014). – Title from the screen.

Евтух Н.Б.

Национальная академия педагогических наук Украины

Раковская М.А.

Николаевский национальный университет В.А. Сухомлинского

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ АКСИОЛОГИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В ПРОЦЕССЕ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПОЛЬСКИХ УНИВЕРСИТЕТОВ

Аннотация

В статье отражены основные положения относительно содержания понятия «аксиологический потенциал» в научных исследованиях функционирования польских университетов. Охарактеризованы педагогические условия формирования и развития аксиологического потенциала будущих учителей иностранного языка как целостного педагогического процесса, детерминированного внешними и внутренними факторами. Осуществлен анализ научных исследований польских исследователей на тему ценностного образования в свете требований европейских образовательных стандартов. Выделены определенные подходы, которые можно считать элементами педагогических условий формирования и развития аксиологического потенциала будущих учителей иностранного языка в польских университетах.

Ключевые слова: образование, ценности, аксиологический потенциал, ценностные ориентации, учитель иностранного языка.

Yevtukh M.B.

National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

Rakovska M.A.

Mykolaiv V.O. Sukhomlynskyi National University

PEDAGOGICAL BASES FOR THE FORMATION OF FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS' AXIOLOGICAL POTENTIAL IN THE PROCESS OF POLISH UNIVERSITIES FUNCTIONING

Summary

The basic outlines of the concept «axiological potential» in scientific studies of Polish universities are reflected. The author characterized pedagogical conditions of future foreign language teachers' axiological potential formation and development as an integral pedagogical process, determined by external and internal factors. The analysis of Polish researchers' scientific studies on the subject of value education in the light of European educational standards are analyzed. Certain approaches which can be considered as elements of pedagogical conditions of future foreign language teachers' axiological potential formation and development at Polish universities are distinguished.

Keywords: education, values, axiological potential, value orientations, foreign language teacher.